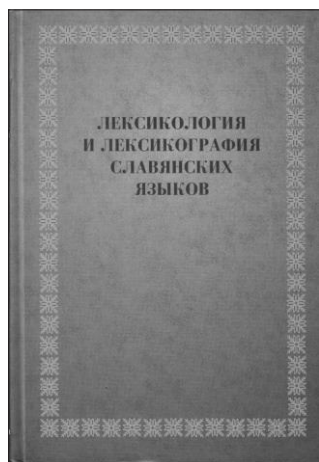

НОВИ РАЗРАБОТКИ ПО ЛЕКСИКОЛОГИЯ И ЛЕКСИКОГРАФИЯ НА СЛАВЯНСКИТЕ ЕЗИЦИ

М. И. Чернышева (Отв. ред.) Лексикология и лексикография на славянските езици. Москва, Институт на руския език им. В. В. Виноградова РАН, 2017, 879 с.

През 2017 г. излезе от печат международният колективен труд „Лексикология и лексикография на славянските езици“ с отговорен редактор М. И. Чернышева (Москва, Лексрус). Този обемист труд от 879 страници е подготвен за XVI Международен конгрес на славистите през 2018 г. в Белград и включва фундаментални изследвания на членове на Комисията по лексикология и лексикография при Международния комитет на славистите и на поканени за сътрудничество водещи специалисти от славянските страни и Русия. Разглежданият колективен труд се състои от текстове на 30 изтъкнати в тази научна област автори от 11 славянски страни с *Предисловие* от отговорния редактор (с. 7–14). Трудът е организиран в три тематични части: 1. *Сравнителна лексикография на славянските езици* (с. 15–198), 2. *Историческа лексикология на славянските езици* (с. 199–490) и 3. *Историческа лексикология на руския език* (с. 491–668). В приложение *Преводи* (с. 669–875) са представени текстовете от втората част в превод на руски език.

Първата част „Сравнителна лексикография на славянските езици“ се състои от девет студии, написани от

12 автори от осем славянски страни. Очеркът на Диана Благоева представлява обобщаващо разглеждане на проблемите и развитието на славянската тълковна неография. Особено внимание заслужава студията на М. Чоролеева и Цв. Георгиева „Славянски сравнителни речници с участието на българския език“ както с постановките за сравнителната лексикография, така и с изчерпателния критичен преглед и класификация на руско-българските и българско-руските речници, на полско-българските и българско-полски, чешко-българските и българско-чешки, словашко-български и българско-словашки, сръбско-български и българско-сръбски (или сръбохърватски), хърватско-български речници. В тази първа част се изследват проблеми от историята и развитието на двуезичната лексикография със славянски и неславянски части (работите на И. С. Гнатюк, И. Крейчиржова, Т. Пиотровски, Ст. Ристич и Н. Иванович, А. Ярошова). Разглеждат се също проблеми на авторската фразеография (Гнатюк) и лексикография (Шестакова и Шчербин) и др.

Втората част „Историческа лексикология на славянските езици“ се състои от 10 работи, написани от специалисти от девет славянски страни: Е. Мирчева (България), Л. Макариоска (Македония), А. Зайда (Полша), Р. Драгичевич (Сърбия), Е. И. Якушкина (Русия), И. Валентова (Словакия), М. Мерше (Словения), О. В. Прискока (Украйна), В. З. Тафра (Хърватия). Тази втора част започва с очерка на В. С. Ефимова, посветен на проблемите и методите за изследване на лексикологията на „старославянския“ език, но с отделни проблеми и методи на изследване в историческата лексикология неизбежно се занимават и останалите изброени автори в своите публикации. Като основни проблеми се изтъкват: „определянето на източниците, генезиса и динамиката на развитие на тематичните и

лексико-семантичните групи, историята на изучаването на отделни думи, въпроси на историческата семасиология и закономерностите на изменение на лексико-семантичната система, анализ на еволюцията на сферите на употреба на лексикалните средства и техните стилистични качества, характеристиката на териториалното разпределение на лексиката, приносът на диалектната лексика и местните лексикални особености за развитието на националния език и мн. др.“ (Предисловие, с. 11). За обща ориентация в проблемите, свързани с методологията на историческата лексикология, особено внимание заслужава мнението на Е. Мирчева: „Засега конкретните специализирани изследвания са малобройни, което има своето логическо обяснение – в палеославистиката извороведската, текстологичната, издателската работа стоят в началото на едно проучване, а за да има ключ към обработения критически текст, лексикологът трябва да се опира и на някакъв тип лексикографска обработка. Това е принципен въпрос, който засяга и цялото изследователско поле в областта на историческата лексикология.“ (с. 247).

Във връзка със спомената методологическа взаимовръзваност на историческата лексикология и лексикография следва да се изтъкне, че техните проблеми не се различават по принцип от централните проблеми на теоретичната лексикография. И до днес продължават обсъжданията за подбора на текстовите източници, за тематичните и лексико-семантичните групи думи, за произхода, за диалектната и стилистична принадлежност или за честотните характеристики на отделни думи, съставляващи речника на даден език. За изясняване на взаимовръзката на всички тези проблеми изглежда са необходими и няколко общи бележки: 1) има съществена разлика между изследванията както на писмени и безписмени езици, така и на безписмени и писмени периоди от съществуването на един език; 2) исторически изследвания са възможни само за езици с писменост и

запазена книжнина, а първите лексикографски опити водят началото си от добре известните *глоси* и *гlossenарии* (с обяснения на чужди и недостатъчно познати думи) към свещени текстове; 3) системно-структурните изследвания дават възможност не само за отчитане на лексикалните единици (с граматичните им отношения) в достигналите до нас корпуси от текстове, а и за реконструкция на съставлящите ги лексеми – дори и по запазени фрагменти от текстове; 4) определянето на „общ“ лексикален фонд за всички славянски езици се доказва чрез разпознаване като „едни и същи“ лексикални единици, запазени в повечето такива езици, а дори и етимологичните реконструкции на славянския пра-език са възможни също само благодарение на запазени (макар и видоизменени „до неузнаваемост“ или фрагментарни, но редовно свързвани със съответстващи им значения) писмени словесни форми. С други думи, същински исторически може да бъдат само изследвания на писмени езици, което още значи – на езици, преминали от културен към цивилизационен етап от развитието на съответната им общност. Етно-културологичните аспекти на изследване на безписмени езици, свързани с различни исторически периоди от тяхното развитие е трудно да бъдат научно обосновани, както и вариантите на съществуване на един и същ писмен език в различни географски региони е толкова по-трудно да бъдат легитимирани, колкото по-голяма е неговата църковно-обединителна и държавностно-цивилизационна роля. Затова, колкото и да е класификационно полезно, толкова е и подвеждащо прословутото противопоставяне на т. нар. *преславизми* и *охридизми* (в някои работи като напр. на Л. Макариоска за македонския език).

Предписмени периоди от развитието на даден език се установяват или чрез запазени записи на „текстове“ с нарицателни, собствени и племенно-народностни имена посредством писменост на други езици, или чрез споменаването им

(с преводно-обяснителни тълкувания) в исторически източници на автори, пишещи на чужди езици. Не е маловажно и на азбуките на кои езици са тези записи, както не са без (съдържателно) значение и различните азбуки, на които са (пре)писани текстовете от книжнината на един и същ език. Така и за научно издържан речник на един език са най-важни не честотността или произхода (и всички останали характеристики) на думите, които го съставят, а принадлежността им към ядрената част на лексикалната система на съответния език. Тази ядрена част се установява не чрез азбучна ексерпция на думи от избран книжен корпус, а чрез установяване и съгласуване на думите, съставлящи основните лексико-семантични полета (като *части на тялото, главни растения и животни, родство, болести, оръжия, инструменти, социални отношения, търговия, свещени убеждения, културни ценности* и под.). Установеното „ядро“ на лексикалната система, съотнесено с ядрените словообразователни гнезда (със съответните им модели, за които настоява цитираната от повечето автори тук Р. Цейтлин), съставят основата на езика в определен период от неговото развитие. Тогава вече (в съпоставяне) може да се установява обща лексикална „основа“ на родствени езици и по-голяма или по-малка близост между тях.

Третата част на разглеждания колективен труд е посветена на проблемите на историческата лексикология на руския език и включва седем работи от осем руски автори: Е. В. Генералова, И. Г. Добродомов, В. Н. Калиновская и С. А. Езериня, И. А. Малишева, С. А. Мизников, М. О. Новак, Г. В. Судаков. Посочените

вече проблеми на методологията се наблюдават чрез различните аспекти на разглеждане в посочените трудове и за тях в голяма степен се отнасят направените вече бележки към работите от втората част.

Приложението с *преводи* на написаните на други славянски езици, освен на руски и украински, студии от втората част на същото издание е популяризационно полезно улеснение, но изглежда донякъде разточително, като обхващащо над 200 допълнителни печатни страници от 880-те страници на цялото издание. Изглежда, че на същите основания, на които текстът на украински не е преведен на руски, текстовете на авторите, написани на южнославянски езици, за да бъдат разбирани, не се нуждаят от превод на български (и на руски или помежду им) или текст на един от западнославянските езици да се превежда на някой от другите такива езици.

Обсъжданият колективен труд „Лексикология и лексикография на славянските езици“ е безспорно научно постижение с очаквани рефлексии за съвременната езиковедска наука. Ценните идеи, представените конкретни научни постижения и систематизираното богатство от анализиран емпиричен материал за славянските езици са солидна база за по-нататъшни изследвания на тази важна и обширна изследователска област. Специално заслужава да се изтъкнат отличната редакторско-съставителска работа и високите издателско-полиграфически качества на този разнообразен и обемист труд.

ИВАН КАСАБОВ

Нов български университет

✉ ivankassabov@gmail.com

